

Radosław Poprawski

Przedawnienie roszczenia zakładu ubezpieczeń z regresu nietypowego w ubezpieczeniu odpowiedzialności cywilnej posiadacza pojazdu mechanicznego

Zgodnie z art. 43 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych zakład ubezpieczeń może dochodzić zwrotu wypłaconego odszkodowania nie od sprawcy będącego osobą trzecią, lecz od ubezpieczonego w zakresie odpowiedzialności cywilnej. Roszczenie to, określane jako regres nietypowy, nie powstaje w wyniku przejścia na zakład ubezpieczeń roszczenia poszkodowanego wobec ubezpieczonego – kierującego pojazdem mechanicznym, ani nie przysługuje na podstawie stosunku ubezpieczenia. Roszczenie z regresu nietypowego zostało przyznane zakładowi ubezpieczeń na mocy przepisu szczególnego. Ponieważ wspomniany art. 43 ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, jako przepis szczególny, nie określa ani nie odwołuje się do żadnego unormowania dotyczącego terminu przedawnienia takiego roszczenia, uznać należy, że roszczenie to przedawnia się w ogólnym terminie przedawnienia z art. 118 kodeksu cywilnego.

Słowa kluczowe: regres nietypowy, roszczenie z regresu nietypowego, termin przedawnienia regresu, odszkodowanie na rzecz poszkodowanego.

1. Wprowadzenie

Na podstawie art. 43 ustawy z dnia 22 maja 2003 r. o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych¹ zakład ubezpieczeń może dochodzić zwrotu wypłaconego z tytułu ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych odszkodowania od kierującego pojazdem mechanicznym, który:

- „wyrządził szkodę umyślnie, w stanie po użyciu alkoholu lub w stanie nietrzeźwości albo po użyciu środków odurzających, substancji psychotropowych lub środków zastępczych w rozumieniu przepisów o przeciwdziałaniu narkomanii;
- wszedł w posiadanie pojazdu wskutek popełnienia przestępstwa;
- nie posiadał wymaganych uprawnień do kierowania pojazdem mechanicznym, z wyjątkiem przypadków, gdy chodziło o ratowanie życia ludzkiego lub mienia albo o pościg za osobą podjętą bezpośrednio po popełnieniu przez nią przestępstwa;
- zbiegł z miejsca zdarzenia”.

Powyższe uprawnienie zakładu ubezpieczeń, które na mocy odesłania zawartego w art. 43 u.o.u.o. przysługuje ponadto Ubezpieczeniowemu Funduszowi Gwarancyjnemu w przypadkach określonych w art. 98 ust. 2 pkt 1 u.o.u.o., określa się mianem

¹ Tekst jedn. Dz. U. z 2016 r. poz. 2060, z późn. zm. – dalej jako: „u.o.u.o.”.

regresu nietypowego² albo szczególnego³. Z art. 43 u.o.u.o., jako przepisu prawa materialnego, wynika jedynie samo uprawnienie, nie zaś obowiązek, zakładu ubezpieczeń do dochodzenia roszczenia z tytułu zwrotu wypłaconego odszkodowania od kierującego pojazdem mechanicznym. Wątpliwości może budzić natomiast samo źródło regresu nietypowego. **W szczególności należy rozważyć, czy po spełnieniu świadczenia ubezpieczeniowego na zakład ubezpieczeń przechodzi wierzytelność przysługująca uprzednio poszkodowanemu wobec sprawcy szkody, czy też regres nietypowy jest roszczeniem z umowy ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej, czy raczej stanowi on niewynikające z umowy ubezpieczenia OC roszczenie autonomiczne⁴.**

Skoro przedmiot żądania zakładu ubezpieczeń stanowi zwrot wypłaconego odszkodowania, uznać należy, że roszczenie z regresu nietypowego ma charakter pieniężny⁵, które jako roszczenie majątkowe ulega przedawnieniu stosownie do art. 117 § 1 k.c.⁶. **Wybór jednego z przedstawionych powyżej ujęć regresu nietypowego będzie miał wpływ na obliczanie długości oraz początku biegu terminu jego przedawnienia.**

Prawidłowe ustalenie terminu przedawnienia roszczeń regresowych ma z kolei w postępowaniu regresowym doniosłe znaczenie tak dla zakładu ubezpieczeń, jak i ubezpieczonego – kierującego pojazdem mechanicznym. Zgodnie bowiem z art. 117 § 2 zd. 1 k.c. *„po upływie terminu przedawnienia ten, przeciwko komu przysługuje roszczenie, może uchylić się od jego zaspokojenia, chyba że zrzeka się korzystania z zarzutu przedawnienia”*. Kompetencja do uchylenia się od zaspokojenia roszczenia z regresu nietypowego zakładu ubezpieczeń z powołaniem się na zarzut przedawnienia powstaje po stronie ubezpieczonego jako legitymowanego biernie. W postępowaniu sądowym skuteczne podniesienie przez ubezpieczonego zarzutu przedawnienia będzie skutkowało niemożnością zasądzenia na rzecz zakładu ubezpieczeń świadczenia z przedawnionego roszczenia z art. 43 u.o.u.o.

2. Źródło roszczenia zakładu ubezpieczeń z regresu nietypowego w ubezpieczeniu OC posiadacza pojazdu mechanicznego

Jak zostało wskazane powyżej, zakład ubezpieczeń jest legitymowany do dochodzenia roszczenia zwrotnego od ubezpieczonego, będącego kierującym pojazdem mechanicznym, po wypłaceniu odszkodowania na rzecz poszkodowanego. W związku z tym należy rozważyć, czy legitymacja zakładu ubezpieczeń do dochodzenia roszczenia zwrotnego od ubezpieczonego, będącego kierującym pojazdem mechanicznym, wynika z przejęcia tej samej wierzytelności, która przysługiwała poszkodowanemu wobec

² D. Maśniak, w: „Komentarz do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych”, w: „Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Tom I, Komentarz”, Z. Brodecki, M. Glicz, M. Serwach (red.), Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010, s. 844.

³ K. Niezgoda, w: „Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Komentarz”, J. Miaskowski, K. Niezgoda, P. Skawiński, C.H. Beck, Warszawa 2012, s. 250.

⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 1981 r., IV CR 63/81, OSNCP 1981 nr 12, poz. 242; uchwała Sądu Najwyższego z 10 listopada 2005 r., III CZP 83/05, OSNC 2006 nr 9, poz. 147; uchwała Sądu Najwyższego z 16 listopada 2012 r., III CZP 61/12, OSNC 2013 nr 4, poz. 47, s. 40.

⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z 18 marca 1982 r., IV CR 48/82, OSNCP 1982 nr 10, poz. 153.

⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn. Dz.U. z 2017 r. poz. 459, z późn. zm.).

tego kierującego. Innymi słowy, czy wskutek wypłacenia odszkodowania zakład ubezpieczeń przejmuje wierzytelność istniejącą. Wątpliwości w tym zakresie budzi kształt takiej wierzytelności, w tym w szczególności możliwość ograniczenia terminu przedawnienia roszczenia zakładu ubezpieczeń z art. 43 u.o.u.o. terminem przedawnienia przewidzianym dla roszczenia poszkodowanego wobec kierującego pojazdem mechanicznym.

Zawarcie umowy ubezpieczenia OC, *ergo* dokonanie czynności prawnej, zgodnie z art. 56 k.c. może wywołać skutki prawne nie tylko w niej wyrażone, lecz także te, które wynikają z ustawy⁷. Z uwagi na powyższe rozważenia wymaga, czy roszczenie regresowe może przysługiwać zakładowi ubezpieczeń przeciwko kierującemu pojazdem mechanicznym na tej właśnie podstawie. Przyjęcie takiego założenia prowadziłoby do uznania, że regres nietypowy stanowi roszczenie ze stosunku ubezpieczenia jako pojęcia szerszego aniżeli umowa ubezpieczenia OC.

Mając jednak na uwadze, że na podstawie art. 43 u.o.u.o. zakład ubezpieczeń może dochodzić zwrotu wypłaconego odszkodowania nie od osoby trzeciej odpowiedzialnej za szkodę, lecz od ubezpieczonego, zasadne staje się również udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy regres nietypowy zakładu ubezpieczeń należy uznać za roszczenie autonomiczne. W stosunku do tak rozumianego regresu nietypowego brak jest przepisu szczególnego, który normowałby zagadnienie jego przedawnienia.

3. Powstanie roszczenia z tytułu regresu nietypowego – przejście istniejącej wierzytelności poszkodowanego czy nabycie nowej wierzytelności – a termin jego przedawnienia

Uprawnienie zakładu ubezpieczeń do poszukiwania roszczenia regresowego w sytuacjach objętych hipotezą art. 43 u.o.u.o. powstaje z mocy samego prawa z chwilą wypłacenia odszkodowania na rzecz poszkodowanego. W piśmiennictwie wyrażane są poglądy, że zakład ubezpieczeń nie uzyskuje w ten sposób nowej wierzytelności, lecz przejmuje istniejącą wierzytelność, która przysługiwała uprzednio poszkodowanemu wobec kierującego pojazdem mechanicznym z tytułu ubezpieczenia OC⁸. Ponieważ ubezpieczony nie może być w gorszej sytuacji, niżby był, gdyby roszczenia dochodził poszkodowany, należałoby uznać, że wierzytelność ta przechodzi na zakład ubezpieczeń z wszystkimi prawami ubocznymi oraz ograniczeniami. Samo przejście nie może natomiast skutkować przerwaniem ani zawieszeniem biegu terminu przedawnienia⁹.

Przyjęcie założenia, że roszczenie z regresu nietypowego zakładu ubezpieczeń jest tym samym roszczeniem, które przed wypłaceniem odszkodowania przysługiwało poszkodowanemu, prowadzi do konstatacji, zgodnie z którą termin przedawnienia roszczenia z tytułu regresu nietypowego powinien być liczony analogicznie do terminu przedawnienia roszczenia odszkodowawczego *ex delicto* poszkodowanego. Tak rozumiane roszczenie ulegałoby przedawnieniu zgodnie z art. 442¹ § 1 k.c., tj. z upływem lat trzech od dnia, w którym poszkodowany dowiedział się albo przy zachowaniu należytej staranności mógł się dowiedzieć o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia (termin

⁷ P. Książak, B. Kucharski, „Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 16 listopada 2012 r. (III CZP 61/12) w sprawie dziedziczości regresu ubezpieczyciela”, *Prawo Asekuracyjne* 2014, nr 2, s. 101 i n.

⁸ M. Orlicki, „Roszczenie zakładu ubezpieczeń do kierującego pojazdem o zwrot odszkodowania wypłaconego poszkodowanemu, w: A. Wąsiewicz, *Ubezpieczenia komunikacyjne*, Branta, Bydgoszcz–Poznań 2001, s. 119.

⁹ *Ibidem*.

a tempore scientiae), a w każdym razie z upływem lat dziesięciu od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę (termin *a tempore facti*). Jeżeli natomiast szkoda wynika ze zbrodni lub występku, roszczenie o naprawienie szkody na podstawie art. 442¹ § 2 k.c. ulega przedawnieniu z upływem lat dwudziestu od dnia popełnienia przestępstwa bez względu na to, kiedy poszkodowany dowiedział się o szkodzie i o osobie obowiązanej do jej naprawienia.

Powyższe ujęcie regresu nietypowego, które warunkuje jednocześnie początek biegu terminu jego przedawnienia stosownie do treści art. 442¹ k.c., trudno zaaprobować. **Należy bowiem uznać, że z chwilą wypłacenia przez zakład ubezpieczeń odszkodowania na rzecz poszkodowanego wierzytelność poszkodowanego wygasa wskutek zaspokojenia tak wobec zakładu ubezpieczeń, jak i wobec ubezpieczonego.** Podkreśla się przy tym, że brak jest związku przyczynowego pomiędzy roszczeniem poszkodowanego a roszczeniem zakładu ubezpieczeń¹⁰. **Skoro zatem zakład ubezpieczeń nie przejmuje roszczenia od poszkodowanego, a nabywa je dopiero z chwilą wypłaty odszkodowania, to termin przedawnienia roszczenia z regresu nietypowego należy liczyć nie od powzięcia przez poszkodowanego wiadomości o szkodzie i osobie obowiązanej do jej naprawienia ani od dnia, w którym nastąpiło zdarzenie wywołujące szkodę, lecz od dnia wypłacenia odszkodowania przez zakład ubezpieczeń.**

4. Przedawnienie roszczenia z tytułu regresu nietypowego a roszczenia ze stosunku ubezpieczenia

Zawarcie umowy ubezpieczenia OC kreuje stosunek ubezpieczenia. Zważywszy, że czynność prawna zgodnie z art. 56 k.c. wywołuje „*nie tylko skutki w niej wyrażone, lecz również te, które wynikają z ustawy, z zasad współzycia społecznego i z ustalonych zwyczajów*”, treść stosunku ubezpieczenia należy rozumieć szerzej aniżeli treść samej umowy ubezpieczenia OC. Ujęcie to zakłada, że uprawnienie zakładu ubezpieczeń z tytułu regresu nietypowego jest związane z zawartą umową ubezpieczenia OC¹¹. Ponadto art. 22 ust. 1 u.o.u.o. przewiduje, że „*do umów ubezpieczenia obowiązkowego, w sprawach nieuregulowanych w ustawie, stosuje się przepisy Kodeksu cywilnego*”. Zgodnie z taką konstrukcją roszczenie regresowe zakładu ubezpieczeń należałoby uznać za roszczenie *ex contractu*. Przedawnienie tak rozumianego regresu nietypowego powinno być zatem oceniane zgodnie z art. 819 § 1 k.c., na mocy którego roszczenia z umowy ubezpieczenia ulegają przedawnieniu z upływem lat trzech¹². Wskazuje się ponadto, że w art. 819 § 1 k.c. ustawodawca przyjął trzyletni okres przedawnienia dla wszelkich roszczeń, jakie wynikają z umowy ubezpieczenia¹³. W orzecznictwie również przyjmowano, że „*w związku z tym, że art. 819 § 1 k.c. dotyczy nie tylko tych roszczeń z umowy ubezpieczenia, które przysługują przeciwko zakładowi ubezpieczeń, lecz [...] wszelkich roszczeń z umowy ubezpieczenia, za roszczenie z umowy ubezpieczenia w rozumieniu art. 819 § 1 k.c. musi być uznane także roszczenie zwrotne zakładu*

¹⁰ J. Ławrynowicz, „Glosa do wyroku SN z dnia 31 maja 1985 r., III CRN 148/85”, *Nowe Prawo* 1989, nr 2–3.

¹¹ M. Krajewski, „Umowa ubezpieczenia...”, *op. cit.*, s. 153.

¹² A. Szpunar, „Roszczenie zwrotne zakładu ubezpieczeń przeciw kierowcy pojazdu”, *Palestra* 1993, nr 7–8, s. 19; A. Szpunar, „Przedawnienie roszczenia regresowego zakładu ubezpieczeń przeciw kierowcy”, *Palestra* 1983, nr 10, s. 13–22.

¹³ G. Sikorski, w: „Kodeks cywilny. Komentarz”, J. Ciszewski (red.), LexisNexis Polska, Warszawa 2014, s. 1335.

ubezpieczeń przeciwko kierującemu pojazdem oparte na § 33 rozp. MF z 1992 r.¹⁴ lub na później wydanym przepisie będącym odpowiednikiem § 33 rozp. MF z 1992 r.¹⁵”. Koncepcja ta zakłada, że terminy określone w art. 118 k.c. mają charakter ogólnych terminów przedawnienia, a ich zastosowanie względem rozpatrywanego roszczenia zwrotnego wyłącza obejmujący również i to roszczenie art. 819 § 1 k.c. jako przepis szczególnie w stosunku do art. 118 k.c.¹⁶. Natomiast początek biegu przedawnienia roszczenia z regresu nietypowego powinien być wówczas liczony według art. 120 § 1 k.c., zgodnie z którym rozpoczyna się on od dnia wymagalności, tj. wypłaty odszkodowania na rzecz poszkodowanego¹⁷.

Posługując się dyrektywami wykładni systemowej, *prima facie* należy stwierdzić, że stosowanie terminu przedawnienia z art. 819 § 1 k.c. także do roszczeń z regresu nietypowego pozwoliłoby na unifikację przedawnienia roszczeń z tytułu umowy ubezpieczenia OC i roszczeń związanych z umową ubezpieczenia *sensu largo*. Jednakże obecnie obowiązujące brzmienie art. 819 k.c. oraz art. 43 u.o.u.o. wyłączają możliwość takiej wykładni i w związku z tym ujednolicenie terminów przedawnienia roszczeń z umowy ubezpieczenia OC oraz roszczeń związanych z umową ubezpieczenia OC stanowi postulat *de lege ferenda*. Przeciwno takiemu ujęciu świadczy okoliczność, że art. 819 k.c. ustawodawca umieścił w tytule XXVII k.c., w którym zawarł również art. 805 k.c. W piśmiennictwie podkreśla się, że w art. 819 § 1 k.c. może chodzić jedynie o termin przedawnienia roszczeń ze stosunku kontraktowego pomiędzy zakładem ubezpieczeń a ubezpieczonym¹⁸. **Sformułowane w art. 819 § 1 k.c. „roszczenia z umowy ubezpieczenia” powinny być zatem wykładane w sposób zawężający, uwzględniający wyłącznie roszczenia z samej umowy ubezpieczenia OC, nie zaś z rozumianego szerszej stosunku ubezpieczenia.**

Podnosi się przy tym, że „jeżeli brak jest umowy ubezpieczenia, brakuje możliwości stosowania terminów przedawnienia, o których mowa w art. 819 k.c.”¹⁹. A zatem, skoro sama umowa ubezpieczenia OC nie przyznaje zakładowi ubezpieczeń uprawnienia do żądania od ubezpieczonego zwrotu wypłaconego odszkodowania na rzecz poszkodowanego, należy stwierdzić, że roszczenie takie nie jest roszczeniem z umowy ubezpieczenia OC. Okoliczność ta przemawia za niedopuszczalnością stosowania terminu z art. 819 § 1 k.c. do przedawnienia roszczeń zakładu ubezpieczeń z art. 43 u.o.u.o. przeciwko kierującemu pojazdem mechanicznym.

¹⁴ Rozporządzenie Ministra Finansów z dnia 9 grudnia 1992 r. w sprawie ogólnych warunków obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za szkody powstałe w związku z ruchem tych pojazdów (Dz.U. z 1992 r. poz. 475, z późn. zm.), uchylone z dniem 25 kwietnia 2000 r. – dalej jako: „rozporządzenie”; § 33 rozporządzenia przyznawał zakładowi ubezpieczeń uprawnienie do dochodzenia od kierującego pojazdem mechanicznym zwrotu wypłaconego z tytułu ubezpieczenia OC odszkodowania, jeżeli kierujący: „1) wyrządził szkodę umyślnie lub w stanie nietrzeźwości, 2) wszedł w posiadanie pojazdu wskutek popełnienia przestępstwa, 3) nie posiadał wymaganych uprawnień do kierowania pojazdem, z wyjątkiem przypadków, gdy chodziło o ratowanie życia ludzkiego lub mienia albo ścigania przestępcy”; z uwagi na zbliżony przedmiot regulacji za taki „odpowiednik” § 33 rozporządzenia można uznać obecnie obowiązujący art. 43 u.o.u.o.

¹⁵ Wyrok Sądu Najwyższego z 18 listopada 2005 r., IV CK 203/05, LEX nr 399743.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ A. Szpunar, „Roszczenie zwrotne...”, *op. cit.*, s. 19.

¹⁸ M. Romanowski, A.-M. Weber, „W sprawie wydłużenia terminu przedawnienia roszczeń poszkodowanego przeciwko Ubezpieczeniowemu Funduszowi Gwarancyjnemu”, *Prawo Asekuracyjne* 2013, nr 3, s. 14.

¹⁹ *Ibidem*.

Ponadto art. 805 k.c.²⁰ nie przyznaje zakładowi ubezpieczeń roszczenia z regresu nietypowego. Mimo że roszczenie z regresu nietypowego zakładu ubezpieczeń jest pozornie powiązane z umową ubezpieczenia OC, gdyż jego powstanie wiąże się w pewnej mierze z faktem wcześniejszego zawarcia tej umowy i spełnieniem świadczenia odszkodowawczego w jej wykonaniu, to jednak nie sposób uznać, że na podstawie art. 56 k.c. umowa ubezpieczenia OC wywołuje z mocy prawa skutek w postaci powstania roszczenia z regresu nietypowego. **Zawarcie umowy ubezpieczenia OC jedynie poprzedza powstanie odrębnego od niej roszczenia z regresu nietypowego, przyznanego z mocy ustawy w razie zajścia okoliczności przewidzianych w u.o.u.o.** Sama tylko sekwencja tych zdarzeń nie uprawnia do konstatacji, że regres nietypowy stanowi skutek prawny umowy ubezpieczenia OC. Regres nietypowy powstaje dopiero w razie wyrządzenia szkody w warunkach, o jakich mowa w art. 43 u.o.u.o. jako roszczenie fakultatywne, zależne od woli zakładu ubezpieczeń. Regres taki nie powstałby, gdyby nie regulacja *lex specialis*. **Taka redakcja przepisów uzależnia powstanie roszczenia z regresu nietypowego nie od zawarcia umowy ubezpieczenia OC, lecz od wyrządzenia przez ubezpieczonego szkody w warunkach art. 43 u.o.u.o.** W orzecznictwie przyjęto również, że nie może też rozstrzygać tego problemu propozycja zaliczenia regresu nietypowego do szeroko pojętych roszczeń ze stosunku ubezpieczenia, ze względu na „ogólnikowość tej formuły, która niczego nie wyjaśnia”²¹.

Wątpliwości odnośnie do zakresu stosowania do regresu nietypowego przepisów k.c. budzi także wykładnia powołanego wyżej art. 22 ust. 1 u.o.u.o. Ustawodawca nie określił bowiem, czy przepisy k.c. znajdują zastosowanie wprost, czy też odpowiednio. Sama wykładnia językowa tej normy mogłaby przemawiać za przyjęciem pierwszego stanowiska. Jednakże rozwiązanie to pomijałoby ewentualne różnice pomiędzy przepisami odsyłającymi a odesłaniem. Wykładnia celowościowa prowadzi natomiast do wniosku, że w sprawach nieuregulowanych w u.o.u.o. niektóre przepisy k.c., zależnie od treści i charakteru określonej instytucji, powinny być stosowane z odpowiednimi modyfikacjami bądź też nie powinny być stosowane w ogóle. W przypadku rozbieżności w przepisach tych ustaw pierwszeństwo w zastosowaniu przyznać należy przepisom u.o.u.o. przed k.c. zgodnie z regułą kolizyjną *lex specialis derogat legi generali*. Zastosowanie powyższej reguły kolizyjnej może uzasadniać odmowę stosowania terminu z art. 819 § 1 k.c. do przedawnienia roszczeń zakładu ubezpieczeń z art. 43 u.o.u.o. przeciwko kierującemu pojazdem mechanicznym. Na marginesie warto wskazać, że u.o.u.o. nie odsyła do innych niż k.c. źródła prawa ubezpieczeń gospodarczych, w tym do ustawy z dnia 11 września 2015 r. o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej²². Jak zostało wykazane powyżej, z chwilą wypłacenia odszkodowania przez zakład ubezpieczeń wierzytelność poszkodowanego wobec ubezpieczonego wygasa wskutek zaspokojenia, a sam zakład ubezpieczeń, stosownie do art. 43 u.o.u.o., nabywa nowe roszczenie. Ponieważ przysługujące zakładowi ubezpieczeń po wypłaceniu na rzecz poszkodowanego odszkodowania roszczenie nie jest roszczeniem z tytułu

²⁰ W k.c. ustawodawca posługuje się pojęciem „ubezpieczyciel”, a w u.o.u.o. używa określenia „zakład ubezpieczeń”. Natomiast zgodnie z art. 6 ustawy z dnia 13 kwietnia 2007 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz o zmianie niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2007 r. poz. 557) „ilekroć w przepisach odrębnych jest mowa o »zakładzie ubezpieczeń« rozumie się przez to ubezpieczyciela”. Tym samym przyjąć należy, że „ubezpieczyciel” w rozumieniu k.c. oraz „zakład ubezpieczeń”, o którym mowa w u.o.u.o., są pojęciami synonimicznymi.

²¹ Uchwała Sądu Najwyższego z 16 listopada 2012 r., III CZP 61/12, *op. cit.*

²² Tekst jedn. Dz. U. z 2017 r. poz. 1170, z późn. zm.

umowy ubezpieczenia OC, może być ono kierowane nie tylko przeciwko stronie umowy ubezpieczenia OC. W piśmiennictwie podkreśla się, że roszczenie z regresu nietypowego przysługuje bowiem wobec „wszystkich kierujących pojazdami mechanicznymi, którzy spowodowali szkodę komunikacyjną w okolicznościach wymienionych w art. 43 u.o.u.o.”²³.

Przyjęcie przeciwnego założenia, zgodnie z którym regres nietypowy zakładu ubezpieczeń mógłby zostać uznany za roszczenie z umowy ubezpieczenia OC, skutkowałoby koniecznością stosowania art. 819 § 1 k.c. dla ustalenia terminu przedawnienia roszczeń w stosunku do ubezpieczającego oraz art. 118 k.c. w stosunku do pozostałych ubezpieczonych w ramach obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, którzy z kolei nie byli stroną umowy ubezpieczenia OC. Taki podział terminów przedawnienia roszczenia w zależności od adresata roszczenia z regresu nietypowego nie znajduje uzasadnienia w przepisach prawa obecnie obowiązującego.

Warto również zaznaczyć, że zakład ubezpieczeń może wypłacić na rzecz poszkodowanego odszkodowanie, nawet jeżeli nie był do tego zobowiązany i miał świadomość nieistnienia takiego obowiązku. Wówczas nie mamy do czynienia ze świadczeniem z umowy ubezpieczenia OC. Świadczenie takie, nazywane kulancją, jest spełniane ze względów słusznościowych²⁴ i należy uznać je za nienależne w rozumieniu art. 410 k.c., albowiem zakład ubezpieczeń wiedział, że do świadczenia nie był zobowiązany. Tak rozumiane świadczenie kulancyjne stosownie do art. 411 pkt 1 k.c. w zasadzie nie podlega zwrotowi²⁵. W tej sytuacji nie można również uznać, że doszło do przejścia roszczenia poszkodowanego na zakład ubezpieczeń. W związku z tym również terminy przedawnienia roszczeń z art. 442¹ k.c. i art. 819 k.c. nie znajdują zastosowania do roszczenia o zwrot tak spełnionego świadczenia.

5. Przedawnienie roszczenia z tytułu regresu nietypowego a regulacja szczególna u.o.u.o.

Można postawić tezę, że na zakład ubezpieczeń nie przechodzi roszczenie przysługujące poszkodowanemu przeciwko kierującemu pojazdem mechanicznym. Brzmienie art. 43 u.o.u.o. nie odwołuje się *expressis verbis* do wstąpienia przez zakład ubezpieczeń w prawa zaspokojonego wierzyciela. Ustawodawca nie posłużył w tym przepisie sformułowaniem „przejście roszczenia” ani „nabycie wierzytelności”. Przepis art. 43 u.o.u.o. przyznaje zakładowi ubezpieczeń natomiast „prawo dochodzenia zwrotu odszkodowania”.

Można kwestionować i źródło regresu nietypowego w stosunku ubezpieczenia. Wyrządzenie szkody w okolicznościach wskazanych w art. 43 u.o.u.o. jest jedynie przyczyną sprawczą następstwa roszczeń. Owe „następstwo” polega na tym, że poszkodowany ma prawo żądać naprawienia szkody wprost od zakładu ubezpieczeń, który po spełnieniu świadczenia ubezpieczeniowego i w razie zaistnienia przesłanek z art. 43 u.o.u.o., może skierować do kierującego pojazdem mechanicznym roszczenie o zwrot

²³ K. Niezgoda, w: J. Miaskowski, K. Niezgoda, P. Skawiński, „Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych...”, s. 262.

²⁴ J.M. Kondek, w: „Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część szczegółowa. Ustawa o terminach zapłaty”, t. III, K. Osajda (red.), C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 939.

²⁵ M. Krajewski, „Umowa ubezpieczenia. Art. 805–834 KC. Komentarz”, C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 270.

spełnionego świadczenia. Związek pomiędzy obydwoma roszczeniami jest jednak pozorny, albowiem nie wynika z przejścia z mocy prawa na zakład ubezpieczeń roszczeń ubezpieczonego wobec sprawcy wypadku ani ze wstąpienia w prawa zaspokojonego wierzyciela. Jest to nowy stosunek prawny pomiędzy zakładem ubezpieczeń a kierującym pojazdem mechanicznym²⁶.

Negując przejście roszczenia poszkodowanego na zakład ubezpieczeń oraz szeroko rozumiany umowny charakter regresu nietypowego, nie można przyjąć jako podstawę terminów przedawnienia regresu nietypowego przepisów art. 442¹ k.c. i art. 819 k.c.

Mając na uwadze, że na podstawie art. 43 u.o.u.o. zakład ubezpieczeń może dochodzić zwrotu wypłaconego odszkodowania nie od sprawcy będącego osobą trzecią, lecz od ubezpieczonego, regres nietypowy zakładu ubezpieczeń jest w tym ujęciu uznawany za samodzielne roszczenie o szczególnym charakterze²⁷. Samodzielność tego roszczenia uzasadnia wzajemna relacja art. 43 u.o.u.o. i art. 828 § 1 zd. 1 k.c., który stanowi, że „Jeżeli nie umówiono się inaczej, z dniem zapłaty odszkodowania przez ubezpieczyciela roszczenie ubezpieczającego przeciwko osobie trzeciej odpowiedzialnej za szkodę przechodzi z mocy prawa na ubezpieczyciela do wysokości zapłaconego odszkodowania”. Przepis art. 828 § 1 zd. 1 k.c. zawiera normę ogólną, dotyczącą każdej osoby trzeciej (czyli niebędącej ubezpieczonym ani ubezpieczającym) zobowiązanej do naprawienia szkody. Nie ma on zastosowania w przypadku przejęcia przez zakład ubezpieczeń obowiązku naprawienia szkody wyrządzonej przez kierującego pojazdem mechanicznym w sytuacjach wyliczonych w art. 43 u.o.u.o. Przepis art. 43 u.o.u.o. jako przepis szczególny, dotyczący zakładu ubezpieczeń, który zaspokoił roszczenie z umowy ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych oraz określonej osoby, jaką jest kierujący takim pojazdem, który ponadto spełnił jedną z przesłanek wymienionych w tym przepisie, wyłącza w przypadkach w nim uregulowanych zastosowanie art. 828 § 1 k.c. W stosunku do tak rozumianego regresu nietypowego brak jest przepisu szczególnego, który normowałby zagadnienie jego przedawnienia. Wobec tego do określenia terminu przedawnienia roszczenia zakładu ubezpieczeń z art. 43 u.o.u.o. należy stosować przepisy ogólne k.c., tj. art. 118 i n. k.c.²⁸. Wątpliwość może natomiast w tym przypadku budzić długość terminu przedawnienia. Rozważenia wymaga, czy do roszczeń z regresu nietypowego zastosowanie znajduje dziesięcioletni czy też trzyletni termin przedawnienia roszczeń.

Nie bez znaczenia pozostaje okoliczność, że zgodnie z art. 805 § 1 k.c. umowa ubezpieczenia może zostać zawarta wyłącznie w ramach działalności przedsiębiorstwa, tj. zakładu ubezpieczeń. Sformułowanie „w zakresie działalności swego przedsiębiorstwa” użyte przez ustawodawcę w art. 805 § 1 k.c. oznacza, że zakład ubezpieczeń w każdym przypadku, gdy zawiera umowę ubezpieczenia, „czyni to jako podmiot profesjonalny w zakresie prowadzonej przez siebie działalności gospodarczej”²⁹. W orzecnictwie podkreśla się, że roszczeniami związanymi z prowadzeniem działalności gospodarczej są „roszczenia, które wynikły z czynności prawnych dokonanych w ramach działalności

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Rzeszowie z 11 października 2012 r., I ACA 240/12, *op. cit.*; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z 29 października 2013 r., I ACA 573/13, LEX nr 1394245.

²⁸ Wyrok Sądu Najwyższego z 6 kwietnia 1981 r., IV CR 63/81, *op. cit.*; uchwała Sądu Najwyższego z 10 listopada 2005 r., III CZP 83/05, *op. cit.*; D. Maśniak, w: M. Serwach (red.), „Komentarz do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych...”, s. 847.

²⁹ Z. Gawlik, w: „Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część szczególna”, A. Kidyba (red.), Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014, LEX.

gospodarczej oraz roszczenia wynikające z innych niż czynności prawne zdarzeń prawnych związanych z działalnością gospodarczą³⁰. Powyższe prowadzi do konstatacji, że roszczenie zakładu ubezpieczeń z regresu nietypowego, jako związane z prowadzeniem działalności gospodarczej³¹, przedawnia się z upływem lat trzech od dnia wypłacenia odszkodowania na rzecz poszkodowanego. Roszczenie to staje się wymagalne po wypłaceniu poszkodowanemu należnego odszkodowania, albowiem inaczej roszczenie z regresu nietypowego mogłoby ulec przedawnieniu jeszcze przed wypłaceniem przez zakład ubezpieczeń osobie uprawnionej przysługującego jej odszkodowania. Nie można wszak przyjąć apriorycznego założenia, że spełnienie świadczenia przez zakład ubezpieczeń nie nastąpi po upływie trzyletniego okresu, licząc od dnia powstania szkody.

6. Wnioski

Rozpatrując zagadnienie przedawnienia roszczenia zakładu ubezpieczeń wobec kierującego pojazdem mechanicznym, należy opowiedzieć się za stanowiącą *media sententia* we wskazanych powyżej rozbieżnościach koncepcją, która uznaje regres nietypowy zakładu ubezpieczeń za roszczenie autonomiczne. Odnosnie do takiego roszczenia ustawodawca nie przewidział przepisu szczególnego, który określałby jego przedawnienie. **Do przedawnienia roszczenia regresowego zakładu ubezpieczeń wobec kierującego pojazdem mechanicznym, jako roszczenia związanego z prowadzeniem działalności gospodarczej, stosuje się zatem trzyletni termin przedawnienia roszczeń majątkowych z art. 118 k.c.** Termin ten uzasadnia okoliczność prowadzenia działalności gospodarczej przez zakład ubezpieczeń, a regres nietypowy stanowi roszczenie pozostające w związku z tą działalnością.

Na zakład ubezpieczeń nie przechodzi wierzytelność poszkodowanego przeciwko ubezpieczonemu – kierującemu pojazdem mechanicznym. Mimo że pomiędzy regresem nietypowym a czynem niedozwolonym zachodzi pozornie związek, to skonstatować należy, że wynika on jedynie z sekwencji zdarzeń, jako że roszczenie z regresu nietypowego powstaje chronologicznie później, tj. po popełnieniu przez ubezpieczonego deliktu wyczerpującego hipotezę art. 43 u.o.u.o. Wskutek tego nie sposób też uznać, że sam regres nietypowy stanowi roszczenie *ex delicto*. Spowodowanie wypadku uznaje się wyłącznie za *causa efficiens* roszczenia. Z chwilą spełnienia przez zakład ubezpieczeń świadczenia ubezpieczeniowego wierzytelność poszkodowanego wobec ubezpieczonego wygasa wskutek zaspokojenia, a zgodnie z art. 43 u.o.u.o. zakład ubezpieczeń nabywa nowe roszczenie. W konsekwencji powyższego zastosowania nie znajdują terminy przedawnienia z art. 442¹ k.c.

Roszczenie zakładu ubezpieczeń z regresu nietypowego przeciwko kierującemu pojazdem mechanicznym nie wynika też ze stosunku ubezpieczenia. Sama chronologia zdarzeń w postaci zawarcia umowy ubezpieczenia OC i powstania roszczenia z art. 43 u.o.u.o. nie pozwala na przyjęcie, że regres nietypowy można uznać za skutek prawny zawarcia umowy ubezpieczenia OC. Regres nietypowy powstaje dopiero w razie wyrządzenia szkody w okolicznościach, o jakich mowa w art. 43 u.o.u.o., jako roszczenie fakultatywne zakładu ubezpieczeń i nie powstałby, gdyby nie istniała regulacja szczególne u.o.u.o. Ponieważ termin przedawnienia z art. 819 § 1 k.c. obejmuje jedynie roszcze-

³⁰ Wyrok Sądu Najwyższego z 8 listopada 2013 r., I CSK 34/13, OSNC 2014 nr 9, poz. 90.

³¹ M. Krajewski, „Umowa ubezpieczenia...”, s. 270.

nia z umowy ubezpieczenia, nie będzie miał on zastosowania do roszczeń z regresu nietypowego, a sam regres nietypowy nie zalicza się do roszczeń umownych, albowiem stanowi autonomiczne roszczenie przysługujące z mocy samego prawa.

Uznanie regresu nietypowego za roszczenie z umowy ubezpieczenia OC skutkowałoby koniecznością stosowania art. 819 § 1 k.c. dla ustalenia terminu przedawnienia roszczeń w stosunku do ubezpieczającego, natomiast art. 118 k.c. w stosunku do pozostałych ubezpieczonych w ramach obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych, którzy nie byłiby stroną umowy ubezpieczenia OC. Podział terminów przedawnienia roszczenia, uzależniony od adresata roszczenia z regresu nietypowego, nie znajduje oparcia w obecnie obowiązujących przepisach prawa.

Roszczenie regresowe jest wymagalne z chwilą zaspokojenia roszczenia z umowy ubezpieczenia OC. Taka konstrukcja jest korzystna dla zakładu ubezpieczeń, który wobec nabycia wiarygodności nowej nie wstępuje w prawa zaspokojonego wierzyciela, a przysługującego mu roszczenia nie ogranicza w szczególności bieg terminu przedawnienia roszczenia poszkodowanego. Dopuszczenie wykładni, zgodnie z którą regres nietypowy zakładu ubezpieczeń przedawniałby się z upływem lat trzech od dnia zaistnienia zdarzenia będącego źródłem szkody, prowadziłoby do wniosków sprzecznych z *ratio legis* przepisów u.o.u.o. Wówczas do przedawnienia roszczenia z regresu nietypowego mogłoby dojść jeszcze przed wypłaceniem przez zakład ubezpieczeń odszkodowania na rzecz osoby uprawnionej. Nie można bowiem wykluczyć sytuacji, w której wypłata świadczenia następowałaby już po upływie trzech lat od dnia powstania szkody.

Radosław Poprawski

*doktorant w Zakładzie Prawa Gospodarczego i Handlowego
Instytutu Prawa Cywilnego Wydziału Prawa Administracji i Ekonomii
Uniwersytetu Wrocławskiego*

Bibliografia

- Gawlik Z., w: „Kodeks cywilny. Komentarz. Tom III. Zobowiązania – część szczególna”, A. Kidyba (red.), Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2014.
- Kondek J.M., w: „Kodeks cywilny. Komentarz. Zobowiązania. Część szczegółowa. Ustawa o terminach zapłaty”, Tom III B., K. Osajda (red.), C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Krajewski M., „Umowa ubezpieczenia. Komentarz Art. 805–834 k.c.”, C.H. Beck, Warszawa 2004.
- Księżak P., Kucharski B., „Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 16 listopada 2012 r. (III CZP 61/12) w sprawie dziedziczości regresu ubezpieczyciela”, *Prawo Asekuracyjne* 2014, nr 2.
- Ławrynowicz J., „Glosa do wyroku SN z dnia 31 maja 1985 r., III CRN 148/85”, *Nowe Prawo* 1989, nr 2–3.
- Maśniak D., „Komentarz do ustawy o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych”, w: „Prawo ubezpieczeń gospodarczych. Tom I, Komentarz”, Z. Brodecki, M. Glicz, M. Serwach (red.), Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2010.
- Miaskowski J., Niezgoda K., Skawiński P., „Ustawa o ubezpieczeniach obowiązkowych, Ubezpieczeniowym Funduszu Gwarancyjnym i Polskim Biurze Ubezpieczycieli Komunikacyjnych. Komentarz”, C.H. Beck, Warszawa 2012.

- Orlicki M., „Roszczenie zakładu ubezpieczeń do kierującego pojazdem o zwrot odszkodowania wypłaconego poszkodowanemu”, w: „Ubezpieczenia komunikacyjne”, A. Wąsiewicz (red.), Branta, Bydgoszcz–Poznań 2001.
- Romanowski M., Weber A.-M., „W sprawie wydłużenia terminu przedawnienia roszczeń poszkodowanego przeciwko Ubezpieczeniowemu Funduszowi Gwarancyjnemu”, Prawo Asekuracyjne 2013, nr 3.
- Sikorski G., w: „Kodeks cywilny. Komentarz”, J. Ciszewski (red.), LexisNexis Polska, Warszawa 2014.
- Szpunar A., „Przedawnienie roszczenia regresowego zakładu ubezpieczeń przeciw kierowcy”, Palestra 1983, nr 10.
- Szpunar A., „Roszczenie zwrotne zakładu ubezpieczeń przeciw kierowcy pojazdu”, Palestra 1993, nr 7–8.

Limitation of Insurance Undertaking's Claim under Non-Standard Recourse in Motor Liability Insurance

In accordance with article 43 of the Act on Compulsory Insurance, the Insurance Guarantee Fund and the Polish Motor Insurers' Bureau the insurance company can claim the refund of compensation not from the perpetrator being the third party, but from the person insured against civil liability. This claim, referred to as a non-standard recourse, neither arises as a result of the transition to the insurance company of the victim's claim against the insured vehicle driver nor applies on the basis of the insurance relation. The claim under the non-standard recourse has been granted to the insurance undertaking under a specific provision. Because the above-mentioned article 43 the Compulsory Insurance Act, as a special provision, does not either specify or refer to any regulation related to the limitation period for such a claim, it is the general limitation period subject to the article 118 of the Civil Code which is applied.

Keywords: non-standard recourse, claim under non-standard recourse, limitation period of the recourse, compensation for the victim.